

**MÜFETTİŞLİK KADROLARI KALDIRILINCA İSTİFA EDEN BİR BAKAN:
MEHMET ATA ATAY**

Dr. Şafak BAŞA¹

Mehmet Ata Atay Milli Mücadele Dönemi'nin beşinci Dâhiliye Vekilidir. Ata Bey, 21 Nisan 1921-30 Haziran 1921 tarihleri arasında asaleten Vekillik görevinde bulunmuştur. Fethi Bey'in yurt dışı göreve gitmesi üzerine 10 Temmuz 1922-18 Eylül 1922 tarihleri arasında da Dâhiliye Vekâletine vekillik etmiştir (Çoker, 1995: 809-810; Sonsoy, 1968: 91; İçişleri Bakanlığı, 1983: 173). Diğer Dâhiliye Vekillerine nazaran hakkında en az bilgiye sahip olunan Ata Bey'in bizim açımızdan önemi başında bulunduğu Bakanlıkta müfettişlik kadroları kaldırılınca istifa etmiş olmasıdır. Bu değerli devlet adamının kısa yaşam öyküsü aşağıda özetlenmiştir.

Ata Bey, 1882 (1298) yılında Kadı Mehmet Hilmi Efendi'nin oğlu olarak Nevşehir'de dünyaya gelmiştir. Nüfus kaydında adı Ataullah olup, Meclis'te Ata Bey olarak anılmıştır. Ailesi Atay soyadını almıştır. İlk ve orta öğrenimini Nevşehir İbtidai Mektebi ve Karaman Rüştüyesinde tamamladıktan sonra İstanbul Mercan İdadisini bitirdi. Mülkiye Mektebi'ne girerek Temmuz 1905'te yüksek kısmından mezun oldu. Konya Maiyet Memurluğunda stajını tamamladıktan sonra 1 Eylül 1908 tarihinde Ürgüp Kaymakamlığı'na atandı. 1910-1916 yılları arasında Karaağaç, Aziziye, Karaman Kaymakamlıklarında bulundu. Sivas Vilayeti Mehtupçusu iken Mutasarrıflığa terfi ettirilerek Nisan 1916'da Yozgat, Ekim 1917'de Maraş Mutasarrıfı oldu. Maraş Mutasarrıfı iken son İstanbul Mebusan Meclisi'ne Niğde temsilcisi olarak seçildi. Kış şartları nedeniyle ancak 15 Şubat 1920'de Meclis'e katılabildi. Bir süre sonra Meclis'in dağıtılması üzerine Heyet-i Temsiliyenin talimatına uyarak Ankara'ya geldi ve 3 Temmuz 1920'de Niğde Mebusu olarak Meclis'e takdim edildi. 13 Aralık 1920'de Divan kâtipliğine seçilen Ata Bey Meclis'te, Dâhiliye, Bütçe, Mali Kanunlar Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalıştı. Meclis'in ikinci toplantı yılında Dâhiliye Encümeni'nin başkanlığını da yaptı (Çoker, 1995: 809; Sonsoy, 1968: 91; İçişleri Bakanlığı, 1983: 173).

Cephede hizmet gören Refet Paşa'nın memleketin iç durumunun vekaletle yönetime olanak vermediği gerekçesiyle istifası üzerine, 21 Nisan 1921 tarihinde Dâhiliye Vekilliği'ne seçilmiştir. Münhal bulunan Dâhiliye Vekâletine gösterilen adaylardan birinin seçilmesine dair 19 Nisan 1921 tarihli Büyük Millet Meclisi Riyaseti Tezkeresi 21 Nisan 1921 tarihinde Meclis'te okunmuştur. Anılan Tezkereden Dâhiliye Vekilliği için Adana Mebusu Zekai Bey, Niğ-

¹ Bu makalenin yayımlandığı yer: BAŞA, Şafak (2012), "Müfettişlik Kadroları Kaldırılınca İstifa Eden Bir Bakan: Mehmet Ata Atay", Denetim Dergisi, Yıl: 25, Sayı: 118, (Nisan-Haziran 2012), s: 81-83.

de Mebusu Ata Bey ve Antalya Mebusu Vefa Bey'in aday gösterildikleri anlaşılmıştır.² İlk turda yapılan seçime 207 mebus oylamaya katılmış, Zekai Bey 95, Ata Bey 79, Vefa Bey ise 3 oy almışlardır. Çoğunluk sağlanamayınca seçimin yeniden yapılması kararlaştırılmıştır.³ Aynı gün yapılan ikinci tur seçime 205 mebus katılmış, bu sefer 112 oy alan Niğde Mebusu Ata Bey yeni Dâhiliye Vekili seçilmiştir. Diğer adaylardan Zekai Bey 85, Vefa Bey ise 9 oy almışlardır.⁴ Ata Bey'in de içinde bulunduğu Fevzi Paşa Kabinesi, 16 Mayıs 1921 tarihli Meclis oturumunda cereyan eden tartışma neticesinde Riyaset Makamına istifalarını vermişlerdir.⁵ Bunun üzerine, Meclis Reisi Mustafa Kemal tarafından 19 Mayıs 1921 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nden istifa edenlerin yerlerine her bir Vekâlet yeni adaylar önerilmiştir. Dâhiliye Vekâleti için önerilenler arasında Niğde Mebusu Ata Bey ile Van Mebusu Haydar Bey'in adları görülmektedir.⁶ Aynı gün yapılan seçimde Ata Bey, 147 oyla tekrar Dâhiliye Vekili seçilmiştir. Diğer aday gösterilen Haydar Bey ise sadece 3 oy alabilmiştir.⁷ Böylece, Ata Bey yeniden teşkil edilen İcra Vekilleri Heyeti'nde de Dâhiliye Vekili görevini korumuş oluyordu. Yeni seçilen Vekiller aynı gün toplanarak Müdafaa-i Milliye Vekili Birinci Ferik Fevzi Paşa'yı yeniden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine seçmişlerdir.⁸ Dâhiliye Vekili Ata Bey, 25 Mayıs 1921 tarihinde Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği mülakatta, Hükümetin "dâhili siyasetinin" Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda gösterilen esaslar dâhilinde uygulanmasından ibaret olduğunu ifade ediyor ve bu konuda yapılacakları sıralıyordu. Ayrıca, Ata Bey'e göre, ülkede emniyet ve asayiş iyi durumdadır ve son zamanlarda önemsenecek bir mesele bulunmamaktadır. Ancak, 18 Haziran 1921 tarihli Meclis oturumunda Dâhiliye Vekâleti kadrolarının azaltılmasından ve özellikle mülkiye müfettişliği kadrolarının kaldırılmasından sonra 30 Haziran 1921'de sağlık durumunu ileri sürerek Vekillik görevinden çekilmiştir. Mecliste yapılan konuşmalardan Ata Bey'in istifa nedeni olarak Dâhiliye Vekâleti kadrolarında yapılan kısıtlamaların Ata Bey'in istifasına yol açtığı anlaşılmaktadır.⁹ İstifa eden Dâhiliye Vekili Ata Bey'in yerine intihap yapılmasına dair altında Mustafa Kemal'in imzası bulunan Büyük Millet Meclisi Riyaseti Tezkeresi 30 Haziran 1921 tarihinde Meclis'te okunmuştur.¹⁰ Aynı gün yapılan seçimde, Ata Bey'in yerine tekrar Refet Paşa Dâhiliye Vekili olmuştur.¹¹ Ancak, Ata Bey'in tam olarak hangi tarihte istifa ettiği Meclis zabıtlarından anlaşılamamıştır. Dâhiliye Vekili Ata Bey'in sağlık nedenleriyle istifa ettiğine ilişkin Meclis'e sunulan başkanlık tezkeresinde Ata Bey'in istifa tarihi belirtilmemiştir. Dâhiliye Vekilliği'nden ayrılan Ata Bey'e "mazereti katiye ve acilisine mebni" dört ay süreyle izin verilme-

² TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 42-43, İ: 23, C: 1).

³ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 58, İ: 23, C: 4).

⁴ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 64, İ: 23, C: 1).

⁵ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 305, İ: 34, C: 2).

⁶ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 318, İ: 36, C: 1).

⁷ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 320, İ: 36, C: 2).

⁸ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 326, İ: 37, C: 1).

⁹ TBMM Zabıt Ceridesi: Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 17, Sayfa: 90, İ: 163, C: 1).

¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 79, İ: 44, C: 2).

¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İçtima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 85, İ: 44, C: 2).

sine dair 29 Haziran 1921 tarihli Divanı Riyaset kararı, 2 Temmuz 1921 tarihinde Meclis'te görüşülerek kabul edilmiştir.¹² Ata Bey daha sonra, 26 Ocak 1922'de Harp Encümeni kararıyla ordu geri hizmetlerine gözetim ve yardım için kurulan Meclis Heyeti'nde görevlendirildi. Fethi Bey'in izne ayrılması üzerine 10 Temmuz 1922-18 Eylül 1922 tarihleri arasında geçici Vekil olarak Dâhiliye Vekâleti işlerini yürüttü. Mezuniyet almış olan Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey'in yerine bir Vekil intihap edilmesine dair Mustafa Kemal imzalı Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi 8 Temmuz 1922 tarihinde Meclis'te okunmuştur.¹³ 10 Temmuz 1922 tarihinde Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in yokluğunda kendisine vekâlet edecek kişinin seçimine geçilmiş, yapılan oylamada 160 oyla Niğde Mebusu Ata Bey, Fethi Bey'e vekâlet etmek üzere Dâhiliye Vekâletine seçilmiştir.¹⁴ Ancak, Ata Bey sağlık durumunu mazeret göstererek 17 Eylül 1922 tarihli dilekçesiyle Dâhiliye Vekâleti Vekilliği'nden istifa etmiş, söz konusu istifa 18 Eylül 1922 tarihinde Meclis'te okunmuştur.¹⁵ 20 Eylülde yapılan seçimde bu defa 100 oy alan Mersin Mebusu İsmail Safa Bey Dâhiliye Vekâleti Vekili seçilmiştir.¹⁶ Ata Bey, dönem içinde üçü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 11 konuşma yapmış, bir kanun teklifi vermiştir.

Meclis'in ikinci ve üçüncü dönemlerinde de tekrar Niğde'den milletvekili seçilerek yasama görevini ölümüne kadar sürdürdü. Evli ve 4 çocuk babası olan Ata Bey, mebus iken 1 Ocak 1931 tarihinde vefat etmiştir (Çoker, 1995: 810; Akın, 1998: 127; Sonsoy, 1968: 91-92; İçişleri Bakanlığı, 1983: 173; Özel ve Hacııbrahimoğlu, 2011: 174).

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

AKIN, Rıdvan (2008), TBMM Devleti (1920–1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇOKER, Fahri (1995), Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM Dönemi 1919-1923, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları No: 6, Ankara.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (1983), Atatürk ve İdare, Türk İdare Dergisi Cumhuriyetimizin 60. Yıldönümü Özel Sayısı, Yıl: 55, Ekim 1983, Sayı: 362, A.Ü. S.B.F Basımevi, Ankara.

SONSOY, Nurten (1968), "Milli Mücadele ve Cumhuriyet Devri İçişleri Bakanları", Türk İdare Dergisi, Yıl: 39, Temmuz-Ağustos 1968, Sayı: 313, sayfa: 88-106.

ÖZEL, Sabahattin, Işıl Ç. HACIİBRAHİMOĞLU (2011), Türk Devrim Tarihi Mülakatları, (Editör: Ali Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

¹² TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İctima Senesi: 2, Cilt: 10, Sayfa: 95, İ: 45, C: 1).

¹³ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 21, Sayfa: 333, İ: 70, C: 2).

¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 21, Sayfa: 349, İ: 71, C: 2).

¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 23, Sayfa: 97-98, İ: 104, C: 3).

¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi: (Devre: 1, İctima Senesi: 3, Cilt: 23, Sayfa: 130, İ: 105, C: 4).